

ALULLÉVŐK

Csak a csoda!

Magyarország legveszedelmesebb társadalmi gondja ma a „cigánykérdés”. A gazdasági és szellemi megnyomorodás olyan állapotában vagyunk, ami bárhol, bármely pillanatban az ellenőrizhetetlen sötét erők fölszínre törését szülheti. Magyarul és pontosan: az országot megint elérte a pogrom veszedelme. Ez mindenki számára nyomorult és kilátástalan. A szörnyeteg itt már minden lélekbe belepetézett.

És a társadalomnak ebben az állapotában *Diósi Ágnes* megjelentetett egy könyvet *Cigányút* címmel, amelyben egy elképesztő fegyvert vetett be a szörnyetegség ellen. Talán nem gondolta ki tudatosan, csak megérezte: „*ha egy nép lelkei nem tudtak kimozdulni a középkorból, akkor már csak a szentek fegyvere segíthet.*” Diósi Ágnes nem papol, hanem belefeszül a könyvébe. Azt mondja: „*szeressétek a cigányokat, mert másképp biábaló*”. A szeretet fegyverét veti be egy olyan országban, ahol – tegnap hallottam – a halálra ítéletet egy parcellába temették az állatkerti dögökkel.

Beszélgetésünk elején azt fejtegettem, hogy a legkisebb „esemény” bekövetkezése is, évtizedekig hagy majd nyomot az embercok lelkében, de azokéban is, akik még meg se születtek.

– Ez egy nép saját önbecsülését taposná le. Egy olyan országban élni, ahol ilyesmi megtörténhet, senkinek se jó. Rettenetesen megalázó. Ha egy nép elfogadja a koncot: itt vannak ezek, akiket levezethetitek az indulataitokat – hát ez arra a népre rettenetes hatással lesz. Ha ezt fogadják el ahelyett, hogy a valódi okokat keressék...

– *Engem sokan vádolni fognak azért, mert a bevezetőben pogrommal rémisztgetek. Azt hiszem, abban egyetértünk, hogy az ilyesmi sohasem előjel nélkül való.*

– Írtam a könyvemben a telepfelszámolásokkal kapcsolatban néhány modelltől. Egyszerűen tendenciaszerűen valósul meg az, hogy akik teljesen hitelképtelenek, öregek, betegek, nyomorékok, munkanélküliek, azokat valamilyen módon betelepítik rettenetes gettókba...

– *Amiről ön beszámol, de egyéb tapasztalatok is azt mutatják, hogy a rendőrség cselekedeteit eléggé sötét erők mozgatják. Én nem is a kisrendőrökön csodálkozom, hanem a vezetőiken.*

– Sorozatos, hogy amikor a rendőrség brutalitása ellen az emberek följelentést tesznek, akkor a katonai ügyészség a sértettekéből vádlottakat csinál. Vagy hatóság elleni erőszakkal, vagy hamis vád büntettségével vádolják őket.

Éppen tegnap volt Miskolcon egy tanácsülés, amelyiken elfogadták egy olyan telep tervét, amely egy mocsaras területen lesz a városon kívül. Harminc négyzetméteres szoba-konyhás lakásokba akarják telepíteni a városból

azokat a cigányokat, akik nem tudják fizetni a közüzemi díjakat. Első menetben meg lehetett támadni ezeket a terveket, mert a törvény által előírt minimális követelményeknek se feleltek meg. Például nem volt a víz a lakásokba bevezetve. Most ezt úgy módosították, hogy, na, akkor a vizet bevezetik. Egyébként fantasztikus költségekre kerül majd a vízvezeték, de azért megcsinálják.

- *Vécé lesz a lakásokban?*

- Dehogy, valahol kint.

- *Ez azért különös, mert, amikor mi a romániai „falumodernizálás” már elkészült mintaházait mutatjuk, a tévékamera nem véletlenül nézi sokáig az ügynevezett „mellékhelyiségeket”.*

- Buszmegálló egy kilométerre, iskola három kilométerre. És erről ma már tanácsülési határozat van.

Ha ezt megvalósítják, akkor ezeket az embereket végképp deportálják oda. Végképp ki lesznek szolgáltatva, ettől kezdve bármi megtörténhet velük. Mint, ahogy ez megtörtént a dorozsmai telepen, Hajdúhadházán és számos helyen.

- *És ez minta lesz. Mert, ha ott ezt így lehet...*

- Egyre többen nem fogják tudni fizetni a közüzemi díjakat.

- *Aztán lapátra kerülnek a sokgyermekesek, a munkanélküliek, a kegydíjasok. A szegények. Ez nem cigány-, hanem emberi jogi kérdés.*

- Egy az egyben.

- *Akik olvasták az ön könyvét, azt mondják, tankönyvként kellene kezelni. Úgy tűnik, az értelmiség egy részében van hajlandóság a megismerve közeledésre. Ön érez valamit ebből a közeledésből?*

- Éppen tegnap mondtam a kollégáimnak, hogy szinte azt érzem: amilyen arányban növekednek az indulatok, olyan arányban növekszik az értelmiség körében a radikális szolidaritás. Az a szemlélet, hogy csinálni kell valamit, mert ez tűrhetetlen és egyszerűen nem lehet hagyni. Mert a saját méltóságukról is szó van.

Kaptam olyan levelet, amelyben azt írták, hogy „magyarként és értelmiségként is helyettem végzett el valamit, amire nem lettem volna képes, noha feltétlenül elvégzendő”. Sokan nem fogalmazzák ezt így meg, de érzem a levegőben, ahol megfordulok, ahol beszélek, ahogy közelednek felém.

- *Számomra az a kérdés, hogyan lehetne csökkenteni a félelemérzetet. Mert az is nyilvánvaló, hogy a cigányok agresszivitása és brutalitása is félelemből fakad.*

- Az ellenük elkövetett agresszivitásból. Minél alacsonyabb életszinten él egy ember, annál inkább kontroll nélküli az agresszivitás. Csak a megismerés csökkentheti a félelmet.

- *Talán tehetnének valamit, a mainál többet, a már nemzeti intézménynek minősített hordozóeszközök, a rádió és főleg a televízió.*

- Vannak kezdeményezések. Rádióban cigányfélóra. A tévében néha egy-egy dokumentumfilm. De hát, amit a tankönyvről mondott..., erre már régen-régen szükség lett volna.

- *Az ön könyve irodalom. Ennél talán még részletesebbre...*

- És tudományosabbra... Persze! Amire szükség lenne ahhoz, hogy például egy pedagógus fölvértesse magát. Mert fog cigánygyermekeket tanítani. Ma úgy kerültek az iskolába tanítani, hogy semmiféle ismerettel nem rendelkeznek. Csak félelemmel, mendemondákkal, előítéletekkel.

- *Félelmetes ez a patthelyzet. Azt hiszem, a magyar társadalom kudarca*

a cigánykérdésben kristályosodik ki. Ez nem azt jelenti, hogy kevésbé súlyos és undorító az, ami a nyugdíjasokkal és a fiatalokkal történik. Itt vannak például az állami gondozottak – többségük talán cigány. Ami velük történt itt évtizedeken keresztül, az kimeríti a kollektív állami bűnözés fogalmát. Pedig abból a sok tízezer cigánygyerekből, akik a jóságos államapuka keze alatt felnőttek, ma vezető 'cigányértelmiségi réteg' lehetne. Miféle lét határozta meg az ő tudatukat a „marxista” vezetésű államban?

– Ha valóban olyan káros lett volna az a hatás, ami a családban érte őket, és, ha az állam valóban garantálni tudta volna, hogy az a hatás, ami az intézetekben éri őket rendkívül pozitív, akkor óriási credményt kellett volna fölmutatni. Ezzel szemben a fiatalokú bűnözők zöme közülük való. A jobbik esetben valamilyen, az iparnak hasznos hiányszakmát kapnak, a rosszabbik esetben semmit.

– *Egy magát szocialistának nevező állam koldusokat és bűnözőket nevel a rábizottakból.*

– Egyszer föl kell tenni a kérdést: hogy van képe egy ilyen társadalomnak szocialistának nevezni magát?

– *Szeretnék valami jót is hallani. Valami példaértékűt. Például a lakáskérdésben...*

– Ez azért megoldhatatlan, mert az egész magyar lakáskérdés megoldatlan. És az egész magyar iskolaügy megoldatlan. És még sorolhatnám, mi minden megoldatlan. A cigányok ügyét nem lehet mindezekről elvonatkoztatni.

– *Nincs olyan minta, ahol a jó szándék, az értelmiségi felelősségtudat...*

– Hát az kevés. Az nagyon kevés. Értelmiségi jó szándék van...

– *De hátha az apparátcsikokban is találunk!*

– Itt nem eszmei akadályok vannak, hanem az objektív valóság sokkal keményebb akadályai. Nekem sajnos nincsenek receptjeim, és én nem tudok kövctendő modelleket példának fölhozni. Mert nem látok ilyeneket. Azzal együtt, hogy vannak jó szándékú értelmiségiek, vannak kitűnő pedagógusok, akik nagyon jó szívvel foglalkoznak a cigánygyerekekkel... Hát persze, hogy van ilyen is! De nem lehet modellértékről beszélni, mert ahhoz mindez nagyon kevés. Az általános gyakorlat pedig a tapasztalatoknak ellentmond.

– *Az egyházak?*

– Ott is vannak nagyon jó szándékú emberek. Az is kevés.

– *És legfőleg? Egyszerűen nem hiszem, hogy nem lehetne valamit tisztességesen megoldani egy országban, ha legfőleg akarják. Az utóbbi években olyan eget verő baromságokra koncentráltunk erőket, csak azért, mert egy szűk kör akarta...*

– Amiből már régen meg lehetett volna oldani a cigánykérdést, az oktatás-üggyel, meg mindennel együtt. És bennem az a kérdés is fölmerül, hogy mitől védnek meg minket a katonák, és mi az, amit megvédenek? És ehhez képest mennyibe kerülnek?

– *Kíváncsi vagyok, hogy a Magyarországon kiürülő laktanyák mire lesznek jók?*

– Lesz-e belőlük kórház, iskola, lakás? Vagy marad valamiféle katonai tulajdon?

– *A környező szocialista országokban ugyanilyen a cigánykérdés, mint nálunk?*

– Nem teljesen ugyanilyenek a gondok. Jugoszláviában és a Szovjetunióban például már régóta nemzetiség a cigányság. Ez nálunk csak most került elő-

térbe. Jugoszláviában például sokkal izmosabb a cigányértelmiség. De azért a feszültségek nagyon hasonlóak. Nyugaton is, csak ott jóval kevesebb cigány van. Ez a századokkal korábbi rendeletekre vezethető vissza. Az iparilag fejlettebb nyugati országokban kiadtak a cigányokat kiirtó rendeleteket. Ugyanakkor az iparilag fejletlenebb országok évszázadokon keresztül tolerálták a cigányok életformáját, mert a cigány iparosok munkájára szükség volt. De például a vándorlással hírvívő szerepet játszottak, és erre is szükség volt.

- *Elég régóta szó van arról, hogy a cigányság nemzetiség lehetne, ha már egyszer az. Ha most ez megvalósul, akkor mi változik? Milyen előnyt hozhat?*

- Az a baj, hogy már ehhez is késő van. Mert annyi minden elromlott már, és a cigányok olyan súlyos identitászavarban szenvednek, hogy nagyon kétséges ennek a dolognak a kimenetele. Egyáltalán merik-e vállalni? Nem látnak-e benne valami csapdát? Milyen garanciákat tud ez biztosítani? Mert ez jogokat jelent, de ahhoz pénz kell. Ami nincs. Ezért nagyon félok, hogy ez megint csak egy szelep lesz: „na jó, legyetek nemzetiség, legyetek boldogok vele.”

- *Például a nemzetiségi jog az elosztásban jelenthet valami előnyt?*

- Persze. De, ahogy az nincs leírva, hogy mit jelent az, hogy „nemzetiség”, azt se lehet pontosan tudni, hogy mit jelentenek a „nemzetiségi jogok”. Ez lehetőséget ad arra, hogy mindenki úgy értse, ahogy akarja. Ezért félek attól, hogy ez keveset fog jelenteni. De ez már elkerülhetetlen. Én őszintén szólva, abban bízom, hogy a cigányság, mint nemzetiség fölveheti a kapcsolatot a nemzetközi szervezetekkel. Ez talán pénzt is jelenthet.

- *Vannak nemzetközi cigányszervezetek?*

- Igen, persze. De én például az Unescóra is gondolok. Talán kaphatnánk pénzt kultúrára, ha már a magyar államnak erre nincs pénze.

- *Dehogy nincs. Csak másra fordítja.*

- Így van.

- *Szeretném megkérdezni, mi vitte arra, hogy a cigányok ügye mellé álljon?*

- A saját kisebbségi sorsom. Én ötvenhét éves vagyok, ami azt jelenti, hogy negyvennégyben tizenkét éves voltam. És amikor találkoztam ezekkel a jelenségekkel a cigányokkal kapcsolatban, akkor vegetatív módon váltották ki bennem ugyanezeket az érzéseket, mint amiket akkor átéltem. Attól kezdve ez az én ügyem.

- *A zsidókról elmondható ma, hogy elindulnak a cigányok felé?*

- Éppen ma beszéltem valakivel a Zsidó Kulturális Egyesületben arról, hogy kezdem tapasztalni azt, amit nagyon hosszú ideig hiányoltam – a zsidók szolidaritását. Bár az igaz, hogy a cigányok ügyével azonosuló progresszív értelmiségiek között sok volt a zsidó, de most kezdem azt érezni, hogy nemcsak mint értelmiségiek, hanem, mint zsidók is azonosulnak.

Lát-e valami reményt arra, hogy ebből a tragikus szorításból katasztrófa nélkül kijuthatunk?

- Józan ésszel nem. Állítólag Ben Gurion mondta azt, hogy aki Izraelben nem hisz a csodákban, az nem realista. Azt gondolom, hogy egyes népekben van képesség a túlélésre. Nemcsak a fizikai túlélésre gondolok, hanem a lelki-re is. A cigány népben ez biztosan megvan. A zsidóban is. És a magyarban is! Ennek a jeleit lépten-nyomon tapasztalom. És olyan sok mindent túlélünk már. De józan ésszel nézve, reménytelen a helyzet.

- *Tehát csak a csoda segíthet.*

- Csak a csoda.